

Kruno Prijatelj

GLAVNI OLTAR BIVŠE ŽUPNE CRKVE SV. PETRA NA LUČCU

UDK. 726.591 (497.5 Split)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 10. XI. 1995.

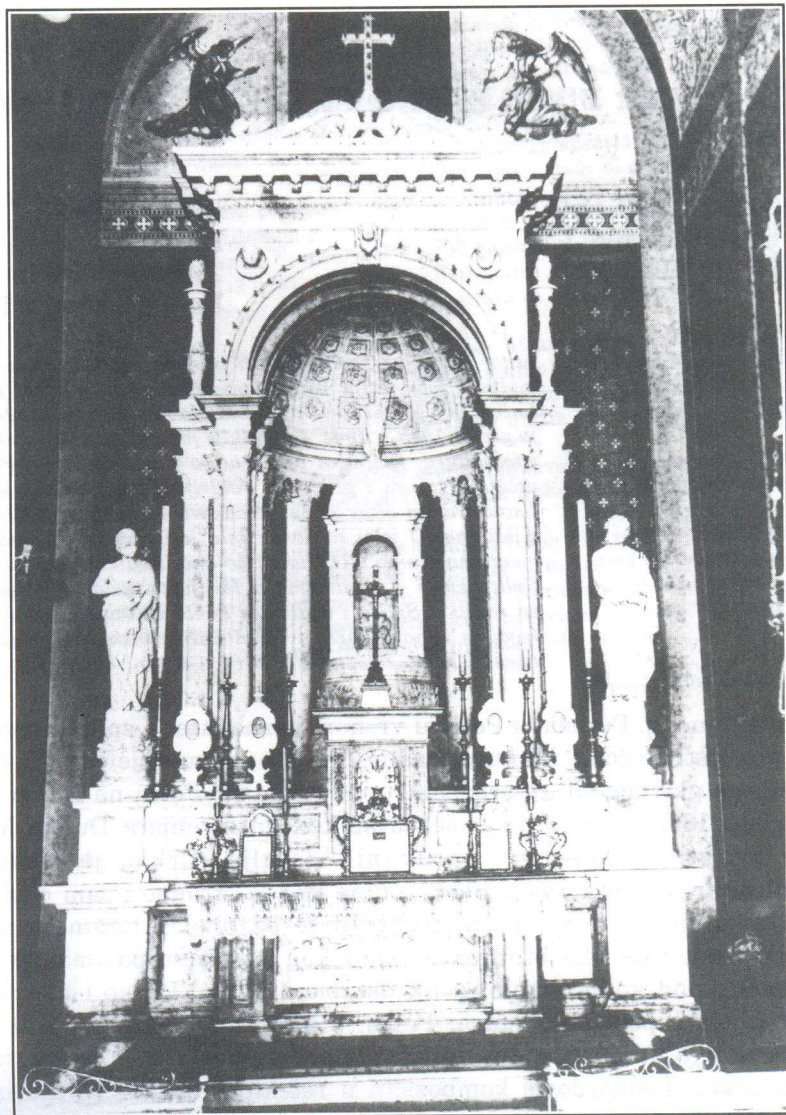
Kruno Prijatelj
HAZU
21000 Split, HR
Kneza Višeslava 24

Autor objavljuje, zahvaljujući prof. P. Petriću, do sada neobjavljenu fotografiju velikog oltara župne crkve sv. Petra na Lučcu, koji je s ostalim oltarima bio razrušen za bombardiranje grada 1943. - 1944. Objavljuje fotografije sačuvanih detalja istog oltara, fragment antependija s kompozicijom Posljednje večere u reljefu i glavu sv. Andrije. Prema članku svećenika Ivana Devića oltar je bio izrađen u radionici "Dell'Ara i dr." u Milanu. U istoj radionici bila je izrađena splitska "monumentalna česma". U članku se analizira rad ove radionice u Splitu kao i u gradovima u Italiji, te djelatnost klesara koji su radili u Splitu i radionice Pavla Bilinića krajem 19. st, u kojoj su zanat naučili i veliki dalmatinski kipari, Ivan Meštrović i Toma Rosandić.

Zahvaljujući g. Perislavu Petriću vrsnom poznavatelju splitske prošlosti, osobito prošlosti Lučca i Manuša, raduje me što mogu objelodaniti snimku nekadašnjega glavnog oltara srušene župne crkve sv. Petra na Lučcu, podignute između 1863. i 1871. po projektu splitskoga inženjera Dujma Marcocchija, i fotografije njegovih sačuvanih detalja. Crkva je stradala u bombardiranjima Splita 1943.-1944. godine kad je stradao i sam oltar.¹⁾

Glavni oltar crkve sv. Petra podignut je od bijelog mramora u formi bogato ukrašene niše s kasetiranim svodom koji leži na stupovima okružujući svetohranište nad kojim dominira lik uskrslog Krista. Desno i lijevo od tog srednjeg dijela kipovi su svetaca: Petra, s ključem, i Andrije, s križem u obliku slova x, a na antependiju reljefni je prikaz Posljednje večere, izveden prema poznatoj Leonardovoj kompoziciji u refektoriju crkve S. Maria delle Grazie u Milanu. Luk nad nišom ukrašen je anđeoskim glavicama i završava križem, a sa strane su mramorni svjećnjaci.

Od uništenog oltara sačuvali su se jedan kapitel, fragment kompozicije Posljednje večere s antependija i vješto klesana glava sv. Andrije. Te reliquiae reliquiarum oltara omogućuju da uočimo vješt način izvedbe toga na žalost propalog djela, kojega ovdje donosimo staru fotografiju cjeline i snimke sačuvanih detalja.

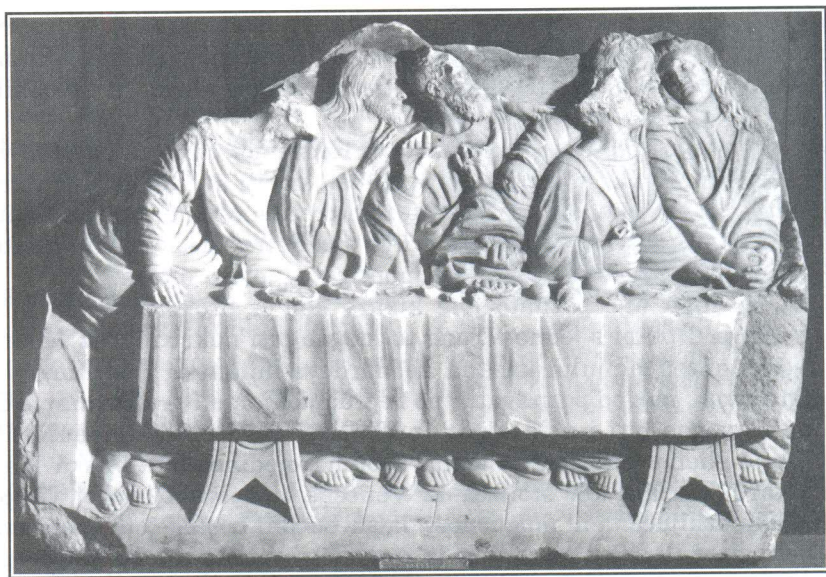

Radionica R. Dall'Ara, Glavni oltar u crkvi sv. Petra u Splitu (srušen 1943.-1944.).

O glavnom oltaru crkve sv. Petra bio je napisan, u povodu njegove inauguracije 14. rujna 1884., "pošto se odstraniše grede i balvani oko njega", ushićeni prigodni članak splitskog kanonika autonomaških tendencija Ivana Devića (Devich) pod naslovom "Novi oltar presv. Sakramenta u župničkoj crkvi na Lučcu u Splitu "sa željom da pokaže što (taj oltar) znači i značenuje". Devićev je tekst izišao na hrvatskom i talijanskom jeziku kao prilog "Lista Biskupije Spljetske i Makarske" XI, Split, 1885, str. 117-127.

S gledišta povijesti umjetnosti najvažnija je rečenica u Devićevu tekstu, koji je zapravo nekritična apoteoza oltara, u duhu toga vremena, da je oltar "izrađen u poznatoj radionici R. Dall'Ara u Milanu prinosima pobožne i darežljive Bratovštine ovog varoša".

Radionica R. Dall'Ara, Glavni oltar u crkvi sv. Petra u Splitu (detalj sačuvan s antependija s Posljednjom večerom, danas u župnoj crkvi sv. Roka u Splitu).

Foto: Z. Buljević

O Dall'Arinoj radionici kod nas je najopširnije pisao D. Kečkemet 1991. u vezi sa sporom oko obnove tzv. monumentalne česme na splitskoj obali pred palačom autonomaškoga gradonačelnika Antonija Bajamontija. Kečkemet je tom prilikom pisao da je fontana izvedena 1880.-1888. "u klesarsko-kiparskoj firmi Dall'Ara e Comp. u Milanu" po modelu padovanskoga kipara Luigija Ceccona (1833.-1919.). Ta je činjenica dokaz da su se važniji radovi u toj radionici izvodili po skicama tada poznatih kipara.²⁾

Najpoznatije izvedbe Dall'Arine radionice su skulpture golemog i namegljivog talijanskog nacionalnog spomenika u čast ujedinjenja Italije na Piazza

Venezia u Rimu, kojim dominira konjanički lik prvog kralja nove Italije Viktora Emanuela II. iz savojske dinastije, u koji je kasnije uneseno i tijelo neznanog junaka kao simbol svih žrtava Italije u Prvom svjetskom ratu. Projektanti i ideatori najvažnijih skulptura tog spomenika su poznati. Dall'Arina radionica izradila je i monumentalnu fontanu u Anconi. A. Bajamonti naručio je u toj "botteghi" niz radova za svoj grad, među kojima se ističu skulpture od kararskog mramora na vodovodnom rezervoaru na Solinskoj cesti, za koji je bio izradio projekt inž. Giacomo Antonelli, a izveden je 1879./1880. godine. To su reljef cara Dioklecijana u sredini atike, izrađen s carevim amblemom prema jednoj medalji, i dva akroterija sa strana u obliku velikih morskih nemani. Prilikom dovoda žive vode iz rijeke Jadro u novi rezervoar - uz podizanje "monumentalne česme" na obali - Bajamonti je dao podignuti niz većih i manjih fontana po gradu. Po Kečkemetu deset reprezentativnijih fontana izvela je spomenuta tvrtka "Dall'Ara e Comp.", osam manjih izvela je tvrtka Conti iz Trsta, a četiri fontane djelo su splitskih radionica.³⁾

Spomenuo bih i pojedinost koju navodi Kečkemet da je za izvedbu velike česme "stigao iz Milana majstor koji je trebao složiti sve dijelove fontane na postolju, koje je već bilo podignuto". Možemo, prema tome, pretpostaviti, da je i za podizanje glavnog oltara u crkvi sv. Petra došao neki majstor iz navedene milanske radionice kako bi montirao dijelove oltara.

Šteta što nam nije poznato ime kipara koji je projektirao glavni oltar crkve sv. Petra. Dok bi s jedne strane to mogao biti neki kipar iz Milana, to više što je na antependiju prikazana Leonardova milanska Posljednja večera (koju je, naravno, mogao poznavati i po reprodukcijama i grafikama), s druge strane to bi mogao biti i neki kipar iz Veneta, kao i autor "monumentalne česme" jer je shema oltara u mnogim svojim pojedinostima bliska klasicističkom oltaru s kraja 18. stoljeća iz Venecije u splitskoj crkvi Gospe od Pojišana. Nije isključena ni mogućnost da su Lučani poslali tome nepoznatom kiparu neki crtež ili skicu tog oltara iz štovanog svetišta upravo iz predgrađa Lučca, na kojemu je stajala vrlo cijenjena i do dana današnjega sačuvana Bogorodičina slika iz prve polovice 14. stoljeća, koja se iz te crkve (koja danas pripada franjevačkom redu kapucina) svake godine prenosila u splitsku katedralu na dan uoči Velike Gospe i vraćala na sam blagdan svečanom pučkom procesijom kroz polja i vinograde Lučca koju je vodio biskup.⁴⁾

Prema kronici župe sv. Petra iz 1930. na mjestu opisanoga glavnog oltara crkve sv. Petra nalazio se oltar iz 1604. koji je u crkvu što ju je sagradio arhitekt Marcocchia bio prenesen godine 1872., gdje je ostao do podizanja oltara iz Dall'Arine radionice godine 1884. Svečana posveta tog oltara obavljena je tek godine 1907., a blagoslovio ga je tadašnji splitski pomoćni biskup Vicko Palunko. U crkvi su bili još oltari sv. Obitelji (podignut 1872.), svetaca Petra i Andrije (kojih je kult prenesen na novi glavni oltar), sv. Josipa (podignut 1879.) i oltar Gospe od Zdravlja (podignut 1901.). Kako navodi list

"La Dalmazia cattolica" (br. 80 od 17. listopada 1879.) oltar sv. Josipa izradio je za bratovštinu toga sveca "umjetnik - altarist" Franjo Monti, koji je imao klesarsku radionicu u Splitu. Nije nezanimljivo spomenuti da je taj Monti bio učitelj poznatog splitskog "klesara i kipara" (kako se sam nazivao) Pavla Bilinića (1860.-1954.), aktivnog osobito krajem prošloga i početkom ovoga stoljeća. Bilinić je u Splitu imao uhodanu radionicu, u kojoj je izrađivan velik broj oltara i nadgrobnih spomenika u srednjoj Dalmaciji, od Splita (glavni oltar crkve sv. Dominika) do Kaštel Kambelovca, Solina, Imotskoga i drugih mjesta. Njegova je aktivnost sezala i do Crne Gore (kiparski ukraski zgrade austrijskog poslanstva u Cetinju).

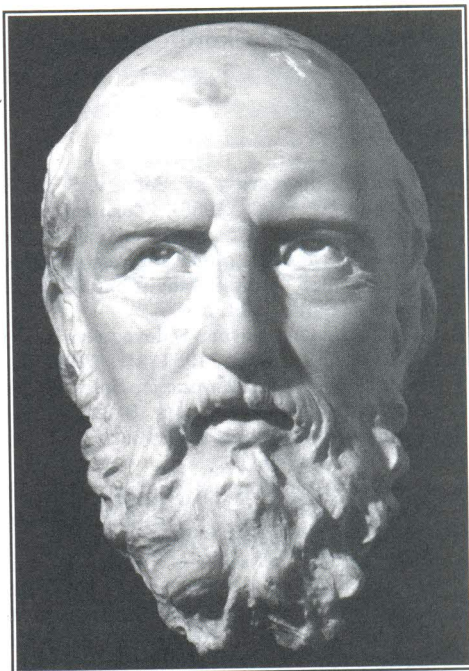
Kod klesara Pavla Bilinića, koji je bio oženio kćerku Emilija Vecchietija, radio je talentirani talijanski kipar Arturo Ferraroni, a od Bilinića su prve pouke primili i Toma Rosandić i Ivan Meštrović.⁵⁾

Završio bih, stoga, stihovima hrvatskog pjesnika Splicićanina Ante Cetine, koji je u svojim "Magarčićevim eklogama", tiskanima u Splitu 1954. godine, pišući

"...od butige meštra Pave Bilinića,
pučke skule našeg dičnog kuma Ive Meštrovića"

ovako evocirao ugođaj tih klesarskih radionica, u kojima:

"...kumpari naši škarpelini
daju dušu mramoru i stini,
dok grozdove od bagrena bile
maištrali s jarbolima dile,
a prašina stine sva se sjaji
ka vrj groba majke uzdisaji.
Jer kad klešu od anđela krilo
za curicu, ku je pokosilo
zlo neznano, nenadno, nemilo,

Radionica R. Dall'Ara, Glavni oltar u crkvi sv. Petra u Splitu (detalj sačuvane glave sv. Andrije, danas u konkatedrali sv. Petra u Splitu). Foto: Z. Buljević

onda nije drugo bila stina
ven raspukla korda violina..."⁶⁾

BILJEŠKE

- 1) O gradnji nove crkve sv. Petra v. S. Muljačić, "Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX i XX stoljeću (1826 - 1958), *Zbornik Društva inženjera i tehničara*, Split, 1958, str. 77. Fragment antependija danas se nalazi u crkvi sv. Roka, a fragment glave u konkatedrali sv. Petra. Toj je crkvi glavu sv. Petra (?) poklonila obitelj pok. kipara Ante Ivaniševića.
- 2) D. Kečkemet, "Fontana poput bana", *Danas*, Zagreb, 15. siječnja 1991; D. Kečkemet, *Splitska fontana*, Split, 1994, str. 7.
- 3) O radovima na novom vodovodu v. S. Piplović, "100 godina splitskog vodovoda", *Kulturna baština* 11-12, Split, 1981, str. 112-116; S. Piplović, "Bajamonti za fontanu priložio 1000 forinti", *Slobodna Dalmacija*, Split, 30. listopada 1990. O splitskim manjim česmama v. D. Kečkemet, o. c. (1994), str. 8-12, bilj. 19-20. Zahvaljujem S. Muljačiću na upozorenju na članak o vodovodnom rezervoaru na b. Solinskoj cesti u Splitu u listu *L'Avvenire*, Split, br. 64/1879 i 3/1880.
- 4) O pojišanskom oltaru v. K. Cicarelli - L. Katić - S. Traljić, "Četiri barokna oltara u srednjoj Dalmaciji", *Prilozi povijesti umjetnosi u Dalmaciji* 13, Split, 1961, str. 271-276; K. Prijatelj, "Barok u Dalmaciji" u knjizi A. Horvat, R. Matejčić, K. Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982, str. 757, sl. 407; A. Duplančić, "Ponovno o glavnom oltaru crkve Gospe od Pojišana u Splitu", *Prijatelj zbornik II*, Split, 1992, str. 487-494.
- 5) O Bilinićevoj radionici v. posebice D. Kečkemet, "Ivan Meštrović i splitska radionica Pavla Bilinića" u knjizi D. Kečkemet - K. Prijatelj, *Počeci Ivana Meštrovića*, Split 1959, str. 7-9. Tu Kečkemet navodi još neke splitske klesarske radionice druge polovice 19. stoljeća: Miha Markovine, koji je učio kiparstvo u Veneciji, Zeffirina Grassija, klesara i kipara koji je došao iz Švicarske i nastanio se u Splitu, i "altaristu" Josipa Bariškovića, ističući veću važnost Pavla Bilinića u odnosu na ostale. Vidi i tekst K. Prijatelja u istoj knjizi na str. 29-30.
- 6) A. Cettineo, *Magarčićeve ekloge*, Split, 1954, str. 57.

Kruno Prijatelj

L 'ALTAR MAGGIORE DELLA CHIESA DI S. PIETRO DI SPLIT

Riassunto

L'autore pubblica - grazie al prof. Perislav Petrić - una fotografia inedita dell'altare maggiore della chiesa parrocchiale di S. Pietro nel sobborgo Lučac di Split distrutta assieme a questo e agli altri altari nei bombardamenti della città nel 1943-1944 come pure le fotografie di due particolari dello stesso salvati dalla distruzione: un frammento dell'antependio coll'Ultima cena di Leonardo in bassorilievo e la testa di s. Andrea. Secondo un'articolo del sacerdote Giovanni Devich l'altare è stato eseguito nella bottega "R. Dall'Ara e comp." a Milano che eseguiva in pietra e marmo opere di scultori dell'epoca. Nella stessa bottega sono state eseguite pure per Split la "fontana monumentale" (su progetto dello scultore padovano Luigi Cecon) come pure altre opere di minor mole. Nell'articolo viene analizzata sia l'opera di questa bottega milanese sia a Split che in diverse città d'Italia, e allo stesso tempo si tratta delle botteghe di scalpellini locali a Split, la più importante delle quali era verso la fine dell'Ottocento quella di Pavao Bilinić, nella quale appresero il mestiere i grandi scultori dalmati Ivan Meštrović e Toma Rosandić.

Preveo: Kruno Prijatelj